

לקראת שבת

עיונים בפרשת השבוע

מדברי

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א

שנה ב / גליון נט
ערש"ק פרשת ראה
ה'תשס"ה

קונטרס מיוחד

לרגל סיום מחזור הכ"ג
בלימוד הרמב"ם היומי

פתח דבר

לקראת שבת פרשת ראה, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדיה, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון נט), והוא אוצר בלום מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זיע"א.

לרגל סיום המחזור הכ"ג בלימוד הרמב"ם היומי ע"י רבבות אלפי ישראל ביום כ"ח מנחם אב, כפי תקנתו הק', ייחדנו קונטרס זה לביאורים בדברי הרמב"ם השייכים להפרשה ועטרנוהו ב'הדרן' על הרמב"ם שאמרו כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זיע"א בעת סיום המחזור השלישי.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי ביין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה מפיו של משיח, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

מעמו וראו כי טוב ה'

הננו לבשר לקהל הלומדים כי ניתן להרשם כמנויים על הקובץ ולקבלו מידי שבוע באמצעות הדואר

בסך 10 ש"ח בלבד לחודש
(דמי טיפול ומשלוח)

לפרטים נא לפנות לטלפון 03-9604832
(ניתן להשאיר הודעה)

יוצא לאור על ידי
'אור החסידות'

מכון תורני להפצת תורת החסידות

ת.ד. 2033 כפר-חב"ד, 72915
טלפון: 03.9604832 פקס: 03.9607370

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

הביאור בכך שאנשי עיר הנדחת נידונים בסייף, אע"פ שיש עליהם גם דין סקילה בתור יחידים, והביאור בדברי הרמב"ם שתשובה מועלת לבטל עונשם של אנשי עיר הנדחת.
(ע"פ לקוטי שיחות חלק ט עמ' 106 ואילך)

יינה של תורה

הטעם בכך שבחודש אלול ועשי"ת צריכים להרבות בצדקה, בהקדם ביאור דיוק לשון הרמב"ם בזה, שמדבריו מבואר מהות הדין דראש השנה.
(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 89 ואילך)

חידושי סוגיות

הדרן על משנה תורה להרמב"ם
ביאור דברי הרמב"ם (בפרק האחרון דספר היד) בנוגע לביאת אליהו הנביא קודם ביאת המשיח, דמחלוקת החכמים שמביא היא איזה ענינים נכללים בגדר דביאת אליהו הנביא כחלק מן הגאולה, ועפ"ז מבאר מדוע אין זה פלוגתא במציאות ומיישב דיוקים רבים בלשון הרמב"ם.
(ספר הדרנים על הרמב"ם וש"ס עמ' קיט)

הוספה - דרכי החסידות

ביאורים ופתגמים בענין התשובה, בקשר עם חודש אלול - חודש התשובה.
(מלוקטים מתורת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע מליובאוויטש)

מקרא אני דורש

מציאות ה'ציבור' מפקיעה את דין ה'יחיד'

הביאור בכך שאנשי עיר הנדחת נידונים בסייף, אע"פ שיש עליהם גם דין סקילה בתור יחידים, והביאור בדברי הרמב"ם שתשובה מועלת לבטל עונשם של אנשי עיר הנדחת

א. בפרשתנו (יג, יג ואילך) נאמר דינם של אנשי עיר הנדחת, שהריגתם בסייף - "הכה תכה את כל יושבי העיר ההיא לפי חרב".
ולכאורה תמוה:

ידוע הדין שבמקרה ואדם עובר עבירה שצריך לקבל עליה ב' סוגי מיתות, נידון הוא במיתה החמורה (סנהדרין פא, ב). ולכאורה, מכיוון שיחיד שעבד עבודה זרה דינו בסקילה, שהיא מיתה חמורה מן הסייף, מדוע נענשים אנשי עיר הנדחת בסייף, והרי כל אחד מהם הוא (גם) יחיד שעובד ע"ז, וצריך להיענש ע"כ בסקילה?

ב. עוד תמוה:

בנוגע לעונש דאנשי עיר הנדחת פוסק הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ד ה"ו) ש"אם חזרו ועשו תשובה מוטב". ולכאורה תמוה הוא ביותר (קושיית הראב"ד), דהרי ידוע (מכות יג, ב) שתשובה מועלת רק כלפי מעלה, אבל לגבי ביי"ד של מטה, אין תשובה מועלת ולאחר שנפסק הדין אין הוא יכול להיבטל, אע"פ שעשו תשובה. ותמוה, מדוע בעיר הנדחת מועלת התשובה גם לאחר התראה ומעשה? הכסף משנה אמנם מבאר שהטעם לכך שבעיר הנדחת מועלת התשובה גם לאחר התראה ומעשה, הוא מפני שההתראה איננה התראה גמורה, מכיוון שאין מתרים לכל אחד בפרט, אלא

לכל אנשי העיר יחדיו.

אך תירוצו אינו מובן כלל, דהרי הכלל שאין תשובה מועלת לגבי כ"ד של מטה אינו מפני שאין תשובה מועלת לאחר התראה, אלא מפני ש"אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות" ומכיוון שעיקר התשובה היא בלב, אין הדיינים יכולים להתחשב בזה. ומכיוון שבעיר הנדחת מתחייבים בעונש גם בלא התראה, הדרא קושיא לדוכתא, כיצד מועלת התשובה לאנשי עיר הנדחת, לאחר שכבר התחייבו בעונש?

ג. הביאור בזה:

מכח השאלה הנ"ל (סעיף א) מוכרחים אנו לומר שהדין ד"הכה תכה את כל יושבי העיר ההיא לפי חרב", אינו דין על כל אחד בפני-עצמו, אלא על כל "יושבי העיר". היינו, ע"י שהודחה העיר כולה (או רובה) נוצרה כאן מציאות חדשה, דאין כאן הרבה יחידים היושבים בעיר אחת, אלא הם נעשים למציאות אחת - מציאות של ציבור עובדי ע"ד (- "יושבי העיר").

ומכיוון שכן, אין טעם להעניש את אנשי עיר הנדחת בסקילה. דהרי מציאותם בתור יחיד פקעה, ועתה הם מציאות חדשה של ציבור, וממילא פקע גם עונש הסקילה (דיחיד) שלהם, ונותר רק העונש דציבור - מיתה בסיף.

ד. עפ"ז ניתן להבין את פסק הרמב"ם ד"אם חזרו ועשו תשובה מוטב", דאין זה סותר לכך שאין תשובה מועלת כלפי כ"ד של מטה.

דהנה, פעולת התשובה דאנשי עיר הנדחת היא שיחזרו להיות 'יחידים' ויתבטל מהם את הגדר ד'ציבור' ('יושבי העיר'). ובמילא, אין כאן כל סתירה. דמה שאין תשובה מועלת כלפי כ"ד של מטה, היינו שהתשובה אינה יכולה לעקור את העונש דכ"ד. אבל בעיר הנדחת, הרי אין תשובתם פועלת לבטל את העונש דכ"ד (שאז באמת אין זה מועיל), אלא רק לבטל את המציאות ד"ציבור יושבי העיר", אלא שבדרך ממילא, מכיוון שבטלה המציאות דציבור, בטל גם העונש. ולכן "אם חזרו ועשו תשובה מוטב" אע"פ שכבר נתחייבו בעונש*.

(* ועיין במקורי הדברים כיצד מתיישב ביאור זה עם מה ש"אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות" - מדוע יכול להתבטל הגדר דציבור ע"י התשובה שבלב. דהיינו מפני ש(ע"פ פנימיות) יסוד הגדר ד'ציבור' הוא מפני "שרשם (של ישראל) בה' אחד" (דלכן הם מציאות מאוחדת), דהיינו ג"כ דברים שבלב. ומה שאין התשובה מועלת (במקומות אחרים) היינו מפני שגם לאחר התשובה (שבפנימיות) נותר מעשה העבירה (החיצונית), וע"כ צריכים כ"ד להעניש. אבל בעיר הנדחת, מכיוון שכל מציאותה (גם המציאות החיצונית - העונש על שעברו ע"ז) תלויה ב"דברים שבלב" (בענין ד'ציבור'), ע"י שבטל הפגם בפנימיות, בטל במילא גם הפגם בחיצונית. עיי"ש באריכות.

ועיין שם עוד (סעיף ב) שמביא ביאור הגאון הראגאטשאוער בדברי הרמב"ם, ומה שמקשה בדבריו.

יינה של תורה

דין שהוא לפנים משורת הדין

הטעם בכך שבחודש אלול ועשי"ת צריכים להרבות בצדקה, בהקדם ביאור דיוק לשון הרמב"ם בזה, שמדבריו מבואר מהות הדין דראש השנה

א. בפרשתנו (טז, זואילך) כותבת התורה את המצוה דנתינת צדקה - "כי יהיה אביון . . לא תאמץ את לבבך . . פתוח תפתח גו'".

וע"פ הידוע (של"ה ח' תושב"כ ריש פר' וישב) שכל הפרשיות שבתורה יש להן קשר עם הזמן שבו קורין אותן, מובן שישנה שייכות מיוחדת בין מצוות הצדקה לחודש אלול - שהרי לעולם קורין פר' ראה בסמיכות לר"ח אלול. כלומר, שבחודש אלול יש להרבות בצדקה יותר מבשאר ימות השנה.

וענין זה מדויק בלשון הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד) - בענין עשרת ימי תשובה - וז"ל: "אע"פ שתקיעת שופר בר"ה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים . . והטיבו דרכיכם כו' צריך כל אדם שיראה עצמו . . חציו זכאי כו' עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה כו' ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מר"ה ועד יוה"כ יתר מכל השנה, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום".

ומכך שפרט הרמב"ם את המנהג דלהרבות בצדקה ולא כללו בכלל ד"מעשים טובים ולהרבות במצות", ועוד זאת, שהקדימו לשאר הענינים, מוכח שאע"פ שבימים אלו צריכה להיות התחזקות

בכל עניני תורה ומצוות, הנה לכל לראש צריכים "להרבות בצדקה".

וכשם שכך הוא בעשרת ימי תשובה, הנה מעין זה הוא גם בחודש אלול שגם בו יש להרבות בצדקה. דהרי חודש אלול הוא מעין עשי"ת בכך שהוא (א) חודש התשובה, (ב) כשם שעשי"ת הם הכנה ל"חתימה" דיוה"כ, כך חודש אלול הוא הכנה ל"כתיבה" דר"ה. (ג) חודש אלול ועשי"ת הם המשך ו'חפצא' אחת של ימי תשובה, וכמבואר בב"ח (או"ח סי' תקפא) ש"אני לדודי ודודי לי ראשי-תיבות אלול, וסופי-תיבות עולה מ' כנגד מ' יום מר"ח אלול עד יום הכיפורים, כי באלו מ' יום, התשובה מקובלת כו".

וצריך להבין במה שונה מצות צדקה משאר כל עניני תורה ומצות, שלכן ההתחזקות בחודש אלול (ועשי"ת) היא בענין הצדקה דווקא?

ב. ויובן זה בהקדים דיוק לשונו של הרמב"ם שמפריד בין דבריו הראשונים ("להרבות בצדקה וכו'") ובין המנהג להרבות בתפילה ובתחנונים ("ונהגו כולם לקום בלילה וכו'), ולא כללם יחדיו בכבא אחת - "להרבות בצדקה כו' ולקום בלילה וכו'".

יש לומר הביאור בזה:

דהנה, איתא בגמרא (ברכות יז, ב) "כל העולם כולו ניזונין בצדקה והם (- הצדיקים) ניזונים בזרוע". והיינו, ובכללות קבלת צרכי האדם מהקב"ה ישנם שני אופנים: א) "כל העולם" מקבלים את צרכיהם מהקב"ה רק בתורת צדקה וחסד השם ולא בזכות שבידם, כי אינם ראויים לזה מצד מעשיהם, ב) צדיקים "ניזונין בזרוע", היינו "בזכות שבידך" (רש"י), ועליהם הכתוב אומר "הרחוקים מצדקה" דהם רחוקים מצדקתו של הקב"ה, כי הם ניזונים בזכות מעשיהם הטובים.

בעבודת ה', שני אופנים אלו הם בהתאם להחילוק בין תפלה ועסק התורה והמצות: תפלה ענינה בקשה ותחנון, שהקב"ה ירחם עליו וימלא משאלותיו אף שאינו ראוי לכך; משא"כ בעסק התורה ומצוות, שאין האדם מקבל את צרכיו בתור צדקה, אלא ע"פ דין, כמו שהובטחנו בתורה (ר"פ בחוקותי) "אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו . . ונתתי גשמכם בעתם".

ועפ"ז, כשהקב"ה דן את האדם (בעשי"ת), ו"שוקלין זכויות האדם ועונותיו" (ל' הרמב"ם שם ה"ג), הרי הדעת נותנת שכשדנים אותו לזכות, אין זה מפני הרחמים, אלא לפי מעמדו ומצבו (בעסק התורה והמצוות).

ולכן הוי אמינא, שבעשי"ת צריך להיות עיקר ההדגשה על הוספה במצוות ומע"ט כדי לזכות בדין, ואין מקום לבקשת רחמים וצדקה, שיהיה לפנים משורת הדין.

ובכדי לשלול ענין זה, מוסיף הרמב"ם בכבא בפ"ע ש"נהגו ישראל לקום בלילה . . ולהתפלל". היינו, שבכדי לזכות בדין, אין די להרבות בעניני זכות (צדקה, מע"ט ומצוות), אלא צריך גם ענין התפלה ובקשת רחמים - "לקום בלילה . . ולהתפלל . . בדברי תחנונים".

והיינו, מפני שזה גופא שזוכים בדין מצד הזכויות דמע"ט ומצוות, הוא בגדר "צדקה" של הקב"ה. דהרי מעשיו של האדם אינם תופסים מקום כלל אצלו ית' (כמ"ש (איוב לה, ז) "אם צדקת

מה תתן לו"), ועוד זאת, שגם עשית המעשים טובים של האדם היא בכוחו של הקב"ה (כמ"ש (איוב מא, ג. ויק"ר פכ"ז, ב) "מי הקדימני ואשלם"). ולכן, זה גופא שהקב"ה משפיל את עצמו כביכול, ומחשיב את זכויותיו של האדם ע"מ לזכותו בדין, זהו חסד וצדקה מאתו ית', וצריך להרבות ע"כ תפילות ותחנונים.

ולכן חילק הרמב"ם מנהגים אלו בשני בבות, כי הם שני ענינים נפרדים בפעולתם של ישראל לזכות בדין: בבא הא' הם דברים שבנ"י עושים כדי להכריע את כף המאזניים, ובבא הב' - התפלה והתחנונים ע"כ שהקב"ה ברחמיו יחשיב את הזכויות בכדי שזכויות אלו יוכלו אכן להטות את המאזניים.

ג. ע"פ כל זה מובן היטב מדוע צריכה להיות התחזקות מיוחדת במצות הצדקה בחודש אלול - כי בריבוי הצדקה מודגש שהאדם מרגיש שרק מחמת צדקתו של הקב"ה, שמשפיל את עצמו כביכול, יכול הוא לזכות בדין (כנ"ל), ולכן מרבה בצדקה כדי שהקב"ה יתנהג עמו באופן של צדקה מדה כנגד מדה.

כלומר, זה שהאדם מרגיש שכל מה שזוכה מלמעלה הוא בגדר צדקה ומתנת חינוס צריך להתבטא לא רק בתפלתו ותחנוניו, אלא גם במעשיו הטובים (שמטרתם היא להטות את המאזניים לטובה - ע"פ שורת הדין, כנ"ל), דגם בהם צריך להדגיש (ע"י הריבוי בנתינת הצדקה) שכלפי מעלה זהו לפנים משורת הדין.

חודש החשבון

חודש אלול הוא חודש החשבון. דכמו בגשמיות הנה הבעל עסק . . . בכדי שיהיה העסק כדבעי ויתן רוח רב, צריך מזמן לזמן לעשות חשבון ולתקן את כל החסרונות . . . כן הוא גם בעבודה הרוחנית בעבודת השי"ת, דכל השנה הנה כל ישראל עוסקים בתורה ומצוות ובמידות טובות, בחודש אלול הוא חודש החשבון אשר כל אחד ואחד מישראל, כל חד וחד לפום שיעורא דליה, הן היושב-אוהל והן הבעל-עסק, צריכים לעשות חשבון צדק בנפשם מכל אשר עבר עליהם במשך השנה, ולידע המעלות בעבודתם ולחזקם, ואת החסרונות שבהם ובעבודתם לתקנם . . . דעל ידי הכנה טובה זו זוכים לשנה טובה בגשמיות ורוחניות.

(כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע מליובאוויטש
- לוח 'היום יום... ליום כז מנחם אב)

חידושי סוגיות

הדרן על משנה תורה להרמב"ם

מוגש בזה בקשר עם סיום המחזור הכ"ג בלימוד הרמב"ם היומי ע"י רבבות אלפי ישראל
- כ"ח מנחם אב ה'תשס"ה

ביאור דברי הרמב"ם בנוגע לביאת אליהו הנביא קודם ביאת המשיח, דמחלוקת החכמים שמביא
היא איזה ענינים נכללים בגדר דביאת אליהו הנביא כחלק מן הגאולה, ועפ"ז מבאר מדוע אין זה
פלוגתא במציאות ומיישב דיוקים רבים בלשון הרמב"ם

את אלי' וגו'. ואינו בא לא לטמא הטהור ולא
לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת
כשרות, ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין,
אלא לשום שלום בעולם, שנאמר⁴ והשיב לב
אבות על בנים".

וממשיך, "ויש מן החכמים שאומרים
שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו".

וצריך להבין:

(א) בהלכה שלאח"כ⁵ כותב הרמב"ם "בימי
המלך המשיח... יתייחסו כולם על פיו... ואינו

מקשה בדברי הרמב"ם

א. בפרק האחרון ד"הלכות מלכים
ומלחמות ומלך המשיח"¹, שהוא גם סיום
וחותם ספר הי"ד – כותב הרמב"ם כמה פרטים
בנוגע לסדר דימות המשיח, וז"ל²:

"יראה מפשוטם של דברי הנביאים שבתחלת
ימות המשיח תהי' מלחמת גוג ומגוג, ושקודם
מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל
ולהכין לבם, שנאמר³ הנה אנכי שולח לכם

(1) כ"ה לשון הכותרת לפרקים חי"א וי"ב דהלי מלכים
בדפוס וינציאה (רפד. שי.).

(2) הלכה ב.

(3) מלאכי ג. כג.

(4) שם, כד.

(5) הלכה ג.

מקשה דלכאורה זוהי פלוגתא במציאות

ב. ויובן בהקדים שאלה נוספת – כיצד יתכן פלוגתא אם אליהו יבוא "קודם מלחמת גוג ומגוג" או "קודם ביאת המשיח", הרי זה היפך הכללי שלא תתכן פלוגתא במציאות!?

ועד"ז נשאלת אותה שאלה בנוגע לענין ד"אינו בא כו' אלא לשום שלום בעולם":

מקור דברי הרמב"ם הוא – בסיום מסכת עדיות: "א"ר יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו, ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב, אלא לרחק המקורבין בזרוע (שהכל מחזיקים אותם בפסולים אלא שנתקרבו בזרוע⁷), ולקרב המרוחקין בזרוע. . . רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק (המשפחה הכשרה שנתרחקה בזרוע הוא מקרב, אבל אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע⁸). רבי שמעון אומר להשוות המחלוקת. וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". ופסק הרמב"ם כדברי חכמים⁹.

והנה, בפירוש ד"הלכה למשה מסיני" – דלכאורה, ב"הלכה למשה מסיני. . . הפירושים המקובלים מפי משה. . . אין מחלוקת בהם בשום פנים"¹⁰ – מבאר הרמב"ם בפירוש המשנה:

"לא נשמע ממה רבינו ע"ה זה הלשון,

מייחס ישראל אלא לשבטיהם, שמודיע שזה משבט פלוני וזה משבט פלוני, אבל אינו אומר על שהם בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבד, שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה".

וע"פ הידוע גדול הדיוק בלשון הרמב"ם, "בלשון ברורה ודרך קצרה" – אינו מובן: מדוע בנוגע לאליהו כותב הרמב"ם "אינו בא . . . לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין"⁶ – לכאורה, הול"ל "אינו אומר על מי שהוחזק כשר שהוא פסול, ולא על מי שהוחזק פסול שהוא כשר", כהלשון בהלכה שלאח"ז "אינו אומר כו", ומדוע משנה וכותב "אינו בא כו"?

ב) המשך ההלכה, "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו" – הרי, הפלוגתא (לכאורה) אינו אלא בנוגע לזמן ביאתו ("קודם מלחמת גוג ומגוג", או "קודם ביאת המשיח", כלומר, בסמיכות לביאת המשיח ממש), אבל, גם לדעתם "אינו בא לא לטמא וטהור וכו' אלא לשום שלום בעולם", וא"כ הול"ל לכתוב בסדר שונה: לכל ראש – בנוגע לזמן ביאתו, "קודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא כו", "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו", ולאח"ז בנוגע לפעולתו של אליהו – "אינו בא כו' אלא לשום שלום בעולם", ומדוע כותב בשינוי הסדר – להביא את הדעה הנוספת בנוגע לזמן ביאתו (לא בענין שבו פליגי, אלא) לאחרי אריכות הדברים בנוגע לפעולתו, אף שבענין זה לא פליגי!?

(7) ראה שדי חמד מערכת כללים מע' המ"ם כלל קסד.

(8) פי' הרע"ב.

(9) כס"מ כאן.

(10) רמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש. וראה הל' ממרים פ"א

(6) אף ש"ל בפשטות שהעתיק לשון המשנה, כדרכו

אומרים אין עושק ביוחסין, כל הנקרא בשמו, הכל יתייחסו אל האמת, והתורה שהיא אב הכל, אבל ההתעשקות והרעות הם השנאות שבין בני אדם, לפי שהם חנם, והוא חומס בשנאתו, והוא אמרם לעשות שלום בעולם¹⁷.

אמנם, סוכ"ס הרי זו פלוגתא במציאות – שהרי, לדעת ת"ק ירחק את המקורבין בזרוע ויקרב את המרוחקין בזרוע, לדעת ר' יהודה יקרב ולא ירחק, ולדעת ר"ש וחכמים לא ירחק ולא יקרב אלא יעשה שלום בעולם?!

ב' אופנים בניית אליהו

ג. ויש לומר הביאור בכלל זה – בהקדמה, שבביאת אליהו הנביא לעתיד לבוא ישנם ב' אופנים:

(א) כחלק ושלב (התחלה) דגאולה, שעז"נ "הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא",

(ב) כענין בפ"ע שעדיין אינו חלק ושלב דגאולה, כלומר, גם לאחרי שיבוא בפועל,

אבל נשמע ממנו זה הענין, לפי שמשם סיפר בביאת המשיח ולשון התורה, אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו'¹¹ ושב ה' אליך את שבותך וגו'¹² ומל ה' אליך וגו'¹³, וזולת זה, והגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסיבותיו, ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ, והוא אליהו, והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה, אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד, ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה, אבל נפלה מחלוקת ברעות שיסיר, מה הם כו'".

ועד"ז בנוגע לפלוגתתם בפירוש הפסוק¹⁴ "והשיב לב אבות על בנים וגו'"¹⁵:

לדעת ת"ק ור' יהודה – "עתיד לומר ברוח הקודש זה מבני בניו של זה", כלומר, שהפסוק קאי בעניני יוחסין, "אלא, שזה אומר לרחק ולקרב, וזה אומר לקרב ולא לרחק, לפי שסברתו שאין החמס אלא לרחק הכשר בלבד, וזהו שבא להסיר".

ולדעת ר"ש – "אבות אלו החכמים ובנים אלו התלמידים, שיהי' לב כולם שוה ולא יפול ביניהן מחלוקת".

ולדעת חכמים – "אתיא קרא כפשטי' לב אבות על בנים, ולא הוצרך לפרש"¹⁶, או כדברי הרמב"ם בפירוש המשנה "אבל חכמים

11 נצבים ל, ד.

12 שם, ג.

13 שם, ו.

14 ראה ליקוטים למשניות, שבהבאת הפסוק רמז התנא תירוך לשאלה הנ"ל, "דאם הוא הלכתא קרא ל"ל, אלא, דההלכה לא היתה רק שאליהו יבוא להסיר החמסים, ובאיזה חמסים היינו דפליגי בפירושי' דהך קרא, ובוה לא תקשי היכי פליגי על ההלכה".

15 ראה פי' הרע"ב והתוס' יו"ט.

16 פי' התרו"ט

17 ובפירושו הראב"ד – "להשוות את המחלוקת שיש בין החכמים בדברי תורה... דריש מהני קראי דלעיל דכתיב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים, וכתיב בתר' הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו', והשיב לב אבות על בנים וגו', כלומר, על החוקים והמשפטים ישוה לב האבות עם לב הבנים שלא תהי' עוד מחלוקת ביניהם.

וחכמים אומרים לעשות שלום בעולם, כלומר, לעשות שלום לישראל מן האומות ולבשר אותם על ביאת הגואל, וזה יום אחד לפני ביאת המשיח, והיינו דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, כלומר, לב האבות והבנים אשר נפל בהם מורך מפחד וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם, ישוב אותו היום לגבורתו, וישובו אלה את אלה ויתנחמו זה בזה".

הוא בכלל ד"סלק ויסיר החמסים", שקבלה בידינו ממש רבינו אודות ביאת אליהו בקשר למשיח, או שהפעולה דריחוק וקירוב הו"ע בפ"ע, ואינה שייכת לסילוק החמסים בביאת אליהו כחלק ושלב דגאולה.

לדעת ת"ק – ריחוק המקורבין בזרוע וקירוב המרוחקין בזרוע, שניהם בכלל החמסים הנ"ל שיסלק אליהו;

לדעת ר' יהודה – סילוק החמס הוא רק קירוב המרוחקין בזרוע, אבל ריחוק המקורבין בזרוע – אף שאליהו יעשה זה²¹ (שהרי רק משפחה שנטמעה נטמעה, משא"כ כשנודע פסולה, אלא שנתקרבו בזרוע), מ"מ, אין זה בכלל פעולתו לסלק החמס (וי"ל שס"ל שקירוב (בזרוע) אינו "חמס");

ולדעת חכמים – "אין עושק ביוחסין", ובמילא, אף שאליהו יעשה זה, אין זה בכלל פעולתו לסלק החמסים, אלא, הפעולה דלסלק החמסים היא – "לעשות שלום בעולם".

ה. ופסק הרמב"ם כחכמים – "אינו בא לא לטמא הטהור, ולא לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים":

(21) ברע"ב כאן "אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע", ומשטות הלשון משמע לכאורה שמציאות היא שלא ירחק וצ"ע, דממה נפשך: אם בזמן ביאת אליהו נטמעה כבר (לאחרי שנתקרבה בזרוע) ורק אלי' וכיו"ב יודע – מהי סברת הת"ק שירחק, ואם בזמן ביאת אליהו נודע עדיין שנתקרבה בזרוע – מהי סברת ר"י שלא ירחק, הרי לא נטמעה? ! משא"כ את"ל שהפירוש הוא שאינו בא לרחק, אף שירחק בפועל, ככפנים, או ששתי תקופות הן (ראה ספר התועודיות תשמ"ז ח"ב עמ' 394).

ויעשה כמה פעולות כו', אין זה עדיין חלק ושלב דגאולה, אלא ענין בפ"ע – ע"ד ובדוגמת עניניו ופעולותיו בזמן התנ"ך¹⁸, דברי נבואתו לאחאב, המאורע עם נביאי הבעל בהר הכרמל, וכיו"ב בכל פרטי הענינים שנאמרו בתנ"ך ובתושבע"פ אודות דברי ימי חייו של אליהו הנביא, לפני ש"ויעל בסערה השמים"¹⁹ (בגופו ממש²⁰), ועד"ז (ועיקר בנדו"ד שהוא לאחר עלותו השמים) כו"כ ענינים ומאורעות בזמנים שלאח"ז, כמבואר במדרז"ל, ובמיוחד – בתנא דבי אליהו זוטא ותנא דבי אליהו רבה.

והפלוגתא היא בפירוש הפסוק ד"הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו' והשיב לב אבות על בנים וגו'" – מה הם הענינים שנכללים בביאת אליהו כחלק ושלב דגאולה, כדלקמן.

ד. הפלוגתא במשנה – אם בא לרחק ולקרבו, לקרב אבל לא לרחק, או לעשות שלום בעולם:

ע"פ האמור שלא תתכן פלוגתא במציאות – הרי, לכו"ע ירחק את המקורבין בזרוע ויקרב את המרוחקין בזרוע [ורק משפחה שנטמעה מחמת שלא נודע פסולה, יניחנה בכשרותה, "שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה", משא"כ כשנודע פסולה, אלא שנתקרבו בזרוע]. והפלוגתא אינה אלא האם ענין זה

(18) ראה מלכים א' יז, א ואילך.

(19) מלכים ב' ב. יא.

(20) ראה אנציק' תלמודית בערכו (ע' ו). וש"נ. ביאור מעלה זו בפנימיות הענינים – ראה ספר הליקוטים (דא"ח להצ"צ) ערך משה (ע'א/תריט אילך). המשך תרס"ו ס"ע קנח ועילך. ובכ"מ (ע"ד החילוק דמשה ואליהו).

"קודם מלחמת גוג ומגוג", ויעשה כמה ענינים (כו').

ועפ"ז אתי שפיר כל פרטי הדיוקים והסדר כו' – בדברי הרמב"ם:

"יראה מפשרטן של דברי הנביאים . . . שקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד²⁴ נביא ליישר ישראל ולהכין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו'" – שמאורע (מציאות) זה הוא אליבא דכו"ע:

וממשיך, "ואינו בא כו', אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים", כדעת המשנה שהקבלה אודות סילוק החמסים, "והשיב לב אבות על בנים", היא – בשייכות ליום הוי', ביאת המשיח (ובזה גופא – "לא לטמא כו' ולא לפסול כו' אלא לשום שלום בעולם", כדעת חכמים);

ומוסיף, "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו" (לבשר ביאתו) – שכל סילוק החמסים הו"ע בפ"ע, ואילו הענין דביאת אליהו לפני יום הוי' גו' הוא – "שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו"²⁵.

הרמב"ם אינו יכול לכתוב שאלהו "אינו מטמא ומטהר פוסל ומכשיר כו'", שכן, במקרה שנודע הפסול (שלא שייך הדין ד"משפחה ננטמעה נטמעה") יפסול ויכשיר כו',

ולכן, מדייק וכותב "אינו בא כו'", היינו, שביאת אליהו – עלי' נאמר "הנה אנכי שולח לכם את אלי' גו'", ביחד עם הקבלה שסילק ויסיר החמסים – אינה לטמא או לטהר, לפסול או להכשיר (אף שיתכן שיצטרך לעשות זאת בפועל - בהתאם לנסיבות כו'), אלא, ביאת אליהו היא – "לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים".

עפ"ז מנאר סדר דברי הרמב"ם

ו. וממשיך הרמב"ם, "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו":

ע"פ האמור לעיל, הרי, הפלוגתא אינה אלא מהי פעולתו של אליהו הנביא בסילוק החמסים, אבל, שייכותה של פעולה זו לאליהו ("הנה אנכי שולח לכם את אלי' גו' והשיב לב אבות על בנים גו'") – היא לכו"ע.

ועל זה מוסיף הרמב"ם "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו" – שכל הפעולה שאלהו יסיר ויסלק החמסים ("והשיב לב אבות על בנים גו'"), הו"ע בפ"ע, כלומר, פעולה שיעשה אליהו הנביא, ואילו הענין דשליחות זו דאליהו, "הנה אנכי שולח גו' לפני בוא יום הוי' הגדול והנורא" – "קודם ביאת המשיח יבוא אליהו" לבשר ביאתו, כסוגיית הגמרא²² ש"לפני ביאת בן דוד יבוא אליהו לבשר"²³ (אע"פ שיעמוד כבר לפני²¹,

24 ועפ"ז יומתק שינוי הלשון "יעמוד נביא כו' ואינו בא כו' אלא כו' יבוא אליהו" – שבתחלת הענין כותב "יעמוד נביא כו'", כי, עצם המציאות דעמידת הנביא ("קודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם") היא לכו"ע, גם לדעת החכמים שס"ל שהגרד ד"ביאת אליהו" הוא "שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו".

25 וי"ל באופן אחר קצת – שגם לדעה זו, נכלל "והשיב לב אבות על בנים" בגדר דביאת אליהו (ולא ענין בפ"ע), אלא, שס"ל שפירוש הכתוב (לא על עניני יחסין, ולא על לשום שלום בעולם, אלא) על "לישר ישראל ולהכין לבם".

אבל מפשרטות לשון הרמב"ם, שבתחילת הענין ("יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם") מביא רק את התחלת הפסוק, "הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו'", ואינו מסיים "והשיב לב אבות על בנים", והביאו רק כראי' לענין ד"לשום

22 עירובין מג, ב.

23 פרש"י שם.

שלפניו, הוצרך להתחבא במערה י"ג שנה מפני גזירת מלכות רומי³¹, וביחד עם זה, ידוע³² מ"ש ר' הלל מפאריטש בשם רבינו הזקן, ש"לפני הנשמות הגבוהות כמו רשב"י לא נחרב הבית כו", כלומר, שמצד גודל מעלתו לא הי' אצלו ענין של גלות כו'.

ועד"ז בחיים הפרטיים דכאו"א מישראל: ענין הגאולה נעשה ע"י לימוד התורה, "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה"³³, ועד"ז ע"י עבודת התפלה, ש"ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות והשבי' לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שבלב"³⁴. ואעפ"כ, ברכת הגומל על ענין של גאולה, היא – ב"חבוש שיצא מבית האסורים"³⁵ דוקא.

ומזה מובן, שגם ביחס לגאולה העתידה ישנם כמה חילוקי דרגות – בהתאם למצב שנמצאים לפני"ז שממנו נגאליים.

ובענין זה תלוי הפלוגתא בכל הנ"ל – אם ביטול החמסים הוא חלק ושלב בענין הגאולה, או שזהו ענין בפ"ע (ע"ד ובדוגמת ענין פרטי בחייו הפרטיים או הכלליים של איש מסויים, או אפילו ענין כללי במהלך העולם), אבל, לא חלק מהגאולה וכלל ישראל – ביחס למצבם כו' של בעלי הפלוגתא.

ז. ולתוספת ביאור – בהסבר וטעם פלוגתתם:

ב"גאולה" – יציאה ממצב של גלות – כמה אופנים וחילוקים כו', ביחס למצב שבו נמצאים לפני"ז.

ולדוגמא:

בעת יצי"מ (ובפרט בעת מ"ת) בטלה המציאות והאפשרות דעבודת בנוגע לבנ"י, ונעשו בני חורין, וע"ד ההלכה – כמ"ש²⁶ "כי לי בני ישראל עבדים", "ולא עבדים לעבדים"²⁷ (כפי שהאריך בזה המהר"ר מפראג²⁸). כלומר, שגם בהיותם בגלות בבל, ועד"ז בגליות שלאח"ז, הרי, מציאותם האמיתית היא – בני חורין, וביחד עם זה, מובן וגם פשוט שאי-אפשר להשוות את מצבם של ישראל בזמן הגלות לגבי מצבם בזמן קיומה של מלכות בית דוד בארץ ישראל וכיו"ב.

ולא עוד, אלא שבאותו מצב גופא ישנם חילוקים באישים ביחס לצורך בגאולה, ולדוגמא: רבינו הקדוש, אף שהי' בזמן דמלכות רומי כו', הי' חבירו וידידו של אנטונינוס מלך רומי, ועד שנכללו ביחד – "שני גוים"²⁹, כמסופר במחז"ל³⁰, ופשיטא, שלא הי' שייך אצלו גזירת המלכות כו'. ולעומת זאת, רשב"י

שלום בעולם" – משמע, שלדעת החכמים "שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו", הרי, ביאת אליהו אינה אלא בשייכות לקודם ביאת המשיח (ביום הוי' הגדול והנורא), ואילו הענין ד"והשיב לב אבות על בנים", הוי"ע בפ"ע ככפנים.

(26) בהר כה, נה.

(27) קידושין כב, ב. וש"נ. רמב"ם הל' שכירות פ"ט ה"ד.

(28) בספרו גבורות ה' פס"א.

(29) תולדות כה, כג ובפרש"י (מע"ז יא, א).

(30) ע"ז יו"ד, א' ואילך.

(31) שבת לג, ב.

(32) פלח הרמון שמות ז, א.

(33) אבות פ"ו מ"ב.

(34) אגה"ק ס"ד.

(35) ברכות נד, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ח.

דרכי החסידות

מלוקט משיחות, אגרות וכתבי
כ"ק אדמו"ר מוהר"צ מליובאוויטש נ"ע

האנחה שהיא "תשובה עילאה"

"התשובה היא – תיקון וסידור ההווה, חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא; כאשר ההווה מסודר כראוי, ניתן למלאות את החסר מהעבר, ולעשות גדרים וסייגים לגבי העתיד"

חמש בחינות

הרב הצדיק רבי זוסיא מאניפאלי אמר:

'תשובה' ראשי תיבות: "תמים תהיה עם ה' אלקיך", "שויתי ה' לנגדי תמיד", "ואהבת לרעך כמוך", "בכל דרכיך דעהו", "הצנע לכת עם אלקיך".

וביאר כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע:

"תמים תהיה עם ה' אלקיך" - עבודת התשובה הבאה ע"י התמימות, תמימות הלב - הנקראת ערנסקייט [=רצינות] - כאמור באברהם "ומצאת את לבבו נאמן לפניך".

"שויתי ה' לנגדי תמיד" - תשובה הבאה על ידי זה שהאדם רואה תמיד לנגד עיניו ענין ההתהוות של העולם ומלואו מאין ליש (שם הוי' מלשון 'מהוה').

"ואהבת לרעך כמוך" - תשובה הבאה מלב טוב, וכמו שאמר רבינו הזקן - בעל התניא והשו"ע - ש"ואהבת לרעך כמוך" זהו כלי ל"ואהבת את ה' אלקיך".

"בכל דרכיך דעהו" - עבודת התשובה הבאה מראיית השגחה פרטית, דהאדם השם לבו ודעתו על כל העשה עמו וסביב לו, רואה הוא אלקות במוחש.

"הצנע לכת עם אלקיך" - עבודת התשובה הבאה מהצנע לכת, זהירות שלא תהיה שום 'בליטה', וכמאמר "לעולם יהא אדם ערום ביראה", וענין הערמומיות הוא שלא יהא ניכר כלל,

וכידוע דכמה מחסידים הראשונים היו מסתירים עצמם ואם התגלו היו מצטערים.

(לוח 'היום יום...' ליום ג' תשרי ואילך)

עבר הווה ועתיד

התשובה היא - תיקון וסידור ההווה, חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא. כאשר ההווה מסודר כראוי, ניתן למלאות את החסר או את הלא טוב של העבר, ולעשות גדרים וסייגים לגבי העתיד.

(אגרות קודש ח"ג עמ' תפד)

תשובה עילאה

כ"ק אדמו"ר מוהר"ש מליובאוויטש נ"ע אמר:

כשיהודי נאנח או בוכה בראש השנה על שלא טוב לו בגשמיות, בבריאות או בפרנסה - זוהי "תשובה עילאה".

(ליקוטי דיבורים ח"ד עמ' תשכ)

חמשה זמנים

חמשה זמני תשובה הם. חודש אלול - העבודה של תיקון לבושי הנפש, מחשבה דיבור ומעשה. ימי הסליחות - תיקון המידות. ראש השנה - תיקון המוחין. בין כסה לעשור - תיקון הרצון. יום הכיפורים - תיקון התענוג.

(אגרות קודש ח"ג עמ' תפג)

דרך איש ישר בעיניו

בתפלת שמונה עשרה אומרים אנו "סלח לנו אבינו כי חטאנו". ולכאורה, היה מהנכון לומר בקשה זו קודם התפילה, שאז הזמן המתאים לאדם להתוודות על חטאיו. אלא, שקודם עבודת התפילה - דרך איש ישר בעיניו, שמאחר שאינו עושה עבירות בפועל ממש ואף מקיים מצוות, הוא נחשב בעיני עצמו לצדיק גמור...

(ספר המאמרים קונטרסים א עמ' קכא)